פרשת וארא

ספר שמות · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק ו׳

ב׳ וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃

וידבר אלהים אל משה. דִּבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט, עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וְלוֹמַר ״לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה״׃

ויאמר אליו אני ה׳. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַמִּתְהַלְּכִים לְפָנַי, וְלֹא לְחִנָּם שְׁלַחְתִּיךָ כִּי אִם לְקַיֵּם דְּבָרַי שֶׁדִּבַּרְתִּי לָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה מָצִינוּ שֶׁהוּא נִדְרָשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת אֲנִי ה׳ נֶאֱמָן לְהִפָּרַע – כְּשֶׁהוּא אָמוּר אֵצֶל עֹנֶשׁ – כְּגוֹן ״וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה״׳ (ויקרא י״ט:י״ב), וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל קִיּוּם מִצְוֹות – כְּגוֹן ״וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם אֲנִי ה״׳ (שם כ״ב) – נֶאֱמָן לִתֵּן שָׂכָר׃

ג׳ וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃

וארא. אֶל הָאָבוֹת׃

באל שדי. הִבְטַחְתִּים הַבְטָחוֹת וּבְכֻלָּן אָמַרְתִּי לָהֶם אֲנִי אֵל שַׁדַּי׃

ושמי ה׳ לא נודעתי להם. לֹא הוֹדַעְתִּי אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא לֹא נוֹדַעְתִּי, לֹא נִפַּרְתִּי לָהֶם בְּמִדַּת אֲמִתּוּת שֶׁלִּי, שֶׁעָלֶיהָ נִקְרָא שְׁמִי ה׳, נֶאֱמָן לְאַמֵּת דְּבָרַי, שֶׁהֲרֵי הִבְטַחְתִּים וְלֹא קִיַּמְתִּי׃

ד׳ וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃

וגם הקמתי את בריתי וגו׳. וְגַם כְּשֶׁנִּרְאֵיתִי לָהֶם בְּאֵל שַׁדַּי הִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם,

לתת להם ארץ כנען. לְאַבְרָהָם בְּפָרָשַׁת מִילָה נֶאֱמַר ״אֲנִי אֵל שַׁדַּי וְגוֹ׳ וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ״ (בראשית י״ז), לְיִצְחָק ״כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם״ (שם כ״ו), וְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם בְּאֵל שַׁדַּי אָמַרְתִּי לְיַעֲקֹב – ״אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה וְגוֹ׳ וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר וְגוֹ׳״ (שם ל״ה), הֲרֵי שֶׁנִּדַּרְתִּי לָהֶם וְלֹא קִיַּמְתִּי׃

ה׳ וְגַם | אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי׃

וגם אני. כְּמוֹ שֶׁהִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי הַבְּרִית יֵשׁ עָלַי לְקַיֵּם, לְפִיכָךְ **שמעתי את נאקת בני ישראל** הַנּוֹאָקִים, **אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר** אוֹתוֹ הַבְּרִית, כִּי בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים אָמַרְתִּי לוֹ ״וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי״ (בראשית ט״ו)׃

ו׳ לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃

לכן. עַל פִּי אוֹתָהּ הַשְּׁבוּעָה׃

אמר לבני ישראל אני ה׳. הַנֶּאֱמָן בְּהַבְטָחָתִי׃

והוצאתי אתכם. כִּי כֵן הִבְטַחְתִּי׃ ״וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל״ (שם)׃

סבלת. טֹרַח מַשָּׂא מִצְרַיִם׃

ז׳ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם׃

ח׳ וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה׃

נשאתי את ידי. הֲרִימוֹתִיהָ לְהִשָּׁבַע בְּכִסְאִי׃

ט׳ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ {פ}

ולא שמעו אל משה. לֹא קִבְּלוּ תַּנְחוּמִין׃

מקצר רוח. כָּל מִי שֶׁהוּא מֻצָּר, רוּחוֹ וּנְשִׁימָתוֹ קְצָרָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַאֲרִיךְ בִּנְשִׁימָתוֹ׃ קְרוֹב לְעִנְיָן זֶה שָׁמַעְתִּי בְּפָרָשָׁה זוֹ מֵרַבִּי בָּרוּךְ בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהֵבִיא לִי רְאָיָה מִמִּקְרָא זֶה, ״בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי ה״׳ (ירמיהו ט״ז) – לָמְדְנוּ כְּשֶׁהַקָּבָ״ה מְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו אֲפִלּוּ לְפַרְעָנוּת

מוֹדִיעַ שֶׁשְּׁמוֹ ה׳, וְכָל שֶׁכֵּן הָאֲמָנָה לְטוֹבָה. וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ לְעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה, שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לָמָּה הֲרֵעוֹתָה, אָמַר לוֹ הַקָּבָ״ה ״חֲבַל עַל דְּאָבְדִין וְלָא מִשְׁתַּכְּחִין״ – יֵשׁ לִי לְהִתְאוֹנֵן עַל מִיתַת הָאָבוֹת, הַרְבֵּה פְּעָמִים נִגְלֵיתִי אֲלֵיהֶם בְּאֵל שַׁדַּי וְלֹא אָמְרוּ לִי מַה שְׁמֶךָ, וְאַתָּה אָמַרְתָּ מַה שְׁמוֹ, מָה אֹמַר אֲלֵיהֶם:

וגם הקמתי וגו׳. וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם לִקְבֹּר אֶת שָׂרָה לֹא מָצָא קֶבֶר עַד שֶׁקָּנָה בָּרַמִּים מְרֻבִּים, וְכֵן בְּיִצְחָק עִרְעֲרוּ עָלָיו עַל הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפַר, וְכֵן יַעֲקֹב וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה, לְנְטוֹת אָהֳלוֹ, וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ לָמָּה הֲרֵעוֹתָה? וְאֵין הַמִּדְרָשׁ מִתְיַשֵּׁב אַחַר הַמִּקְרָא מִפְּנֵי כַּמָּה דְּבָרִים, אַחַת, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר וּשְׁמִי ה׳ לֹא שָׁאֲלוּ לִי, וְאִם תֹּאמַר לֹא הוֹדִיעָם שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ, חֲרֵי תְּחִלָּה כְּשֶׁנִּגְלָה לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים נֶאֱמַר ״אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים״ (בראשית ט״ו), וְעוֹד הֵיאַךְ הַסְּמִיכָה נִמְשֶׁכֶת בִּדְבָרִים שֶׁהוּא סוֹמֵךְ לְכָאן **וגם אני שמעתי וגו׳ לכן אמר לבני ישראל**? לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר יִתְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל פְּשׁוּטוֹ, דִּבּוּר דָּבוּר עַל אָפְנָיו, וְהַדְּרָשָׁה תִּדָּרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר ״הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה׳ וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סָלַע״ (ירמיהו כ״ג) – מִתְחַלֵּק לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת (סנהדרין ל״ד):

י׳ **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃**

י״א **בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וִישַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃**

י״ב **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם׃ {פ}**

ואיך ישמעני פרעה. זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה (בראשית רבה צ״ב):

ערל שפתים. אָטוּם שְׂפָתַיִם; וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עָרְלָה אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא אָטוּם, ״עֲרֵלָה אָזְנָם״ (ירמיהו ו׳) – אֲטוּמָה מִשְּׁמֹעַ, ״עַרְלֵי לֵב״ (שם ט׳) – אֲטוּמִים מֵהָבִין, ״שְׁתֵה גַּם אַתָּה וְהֵעָרֵל״ (חבקוק ב׳) – וְהָאָטֵם מִשִּׁכְרוּת כּוֹס הַקָּלָלָה, ״עָרְלַת בָּשָׂר״ – שֶׁהַגִּיד אָטוּם וּמְכֻסֶּה בָּהּ, ״עַוְרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ״ (ויקרא י״ט) – עֲשׂוּ לוֹ אֹטֶם וּכְסוּי אִסּוּר שֶׁיַּבְדִּיל בִּפְנֵי אֲכִילָתוֹ, ״שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים״ (שם) – אָטוּם וּמְכֻסֶּה וּמֻבְדָּל מִלְּאָכְלוֹ:

י״ג **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ {ס}**

וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן. לְפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם, צָרַךְ לוֹ הַקָּבָ״ה אֶת אַהֲרֹן לִהְיוֹת לוֹ לְפֶה וּלְמֵלִיץ:

ויצום אל בני ישראל. צִוָּם עֲלֵיהֶם לְהַנְהִיגָם בְּנַחַת וְלִסְבֹּל אוֹתָם (שמות רבה):

ואל פרעה מלך מצרים. צִוָּם עָלָיו לַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד בְּדִבְרֵיהֶם, זֶה מִדְרָשׁוֹ (שם); וּפְשׁוּטוֹ, צִוָּם עַל דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְעַל שְׁלִיחוּתוֹ אֶל פַּרְעֹה; וּדְבַר הַצִּוּוּי מַהוּ, מְפֹרָשׁ בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה לְאַחַר סֵדֶר הַיִּחַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִפְסִיק הָעִנְיָן **באלה ראשי בית אבתם** לְלַמְּדֵנוּ הֵיאַךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ:

י״ד **אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן׃**

אלה ראשי בית אבתם. מִתּוֹךְ שֶׁהִזְקִיק לְיַחֵס שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בִּשְׁבִיל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִתְחִיל לְיַחֵסָם דֶּרֶךְ תּוֹלְדוֹתָם מֵרְאוּבֵן. וּבְפִסְיקְתָא רַבָּתִי רָאִיתִי, לְפִי שֶׁקִּנְטְרָם יַעֲקֹב אָבִינוּ לִשְׁלוֹשָׁה שְׁבָטִים הַלָּלוּ בִּשְׁעַת מוֹתוֹ, חָזַר הַכָּתוּב וְיִחֲסָם כָּאן לְבַדָּם, לוֹמַר שֶׁחֲשׁוּבִים הֵם:

ט״ו **וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן׃**

ט״ז **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃**

ושני חיי לוי וגו׳. לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל לֵוִי? לְהוֹדִיעַ כַּמָּה יְמֵי הַשִּׁעְבּוּד; שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים קַיָּם לֹא הָיָה שִׁעְבּוּד (שמות רבה א׳), שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו״ (שמות א), וְאַחַר כָּךְ ״וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ״, וְלֵוִי הֶאֱרִיךְ יָמִים עַל כֻּלָּם:

י״ז **בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם׃**

י״ח **וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃**

ושני חיי קהת, ושני חיי עמרם וגו׳. מֵחֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ לְמֵדִים עַל מוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (בראשית ט״ו:י״ג), שֶׁלֹּא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְבַדָּהּ הָיוּ, אֶלָּא מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק; שֶׁהֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה, חֶשְׁבּוֹן כָּל שְׁנוֹתָיו וּשְׁנוֹת עַמְרָם וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא תִמְצָאֵם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וְהַרְבֵּה שָׁנִים נִבְלָעִים לַבָּנִים בִּשְׁנֵי הָאָבוֹת:

י״ט **וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם׃**

כ׳ וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃

יוכבד דודתו. אַחַת אֲבוּהִי, בַּת לֵוִי אֲחוֹת קְהָת׃

כ״א וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וְנֶפֶג וְזִכְרִי׃

כ״ב וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃

כ״ג וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃

אחות נחשון. מִכָּאן לָמְדוּ, הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה צָרִיךְ לִבְדֹּק בְּאַחֶיהָ (בבא בתרא ק״י)׃

כ״ד וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי׃

כ״ה וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃

מבנות פוטיאל. מִגֵּרַע יִתְרוֹ שֶׁפִּטֵּם עֲגָלִים לַעֲ״ז, וּמִגֵּרַע יוֹסֵף שֶׁפִּטְפֵּט בְּיִצְרוֹ (סוטה מ״ג)׃

כ״ו הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃

הוא אהרן ומשה. אֵלּוּ שֶׁהֻזְכְּרוּ לְמַעְלָה, שֶׁיָּלְדָה יוֹכֶבֶד לְעַמְרָם. **הוא אהרן ומשה.** יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים אַהֲרֹן לְמֹשֶׁה וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּקְדִּים מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, לוֹמַר לְךָ שֶׁשְּׁקוּלִין כְּאֶחָד׃

על צבאתם. בְּצִבְאוֹתָם, כָּל צָבָאָם לְשִׁבְטֵיהֶם; יֵשׁ עַל שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא בְּמָקוֹם אוֹת אַחַת, ״וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה״ (בראשית כ״ז), כְּמוֹ בְּחַרְבְּךָ, ״עֲמַדְתֶּם עַל חַרְבְּכֶם״ (יחזקאל ל״ג) — בְּחַרְבְּכֶם׃

כ״ז הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃

הם המדברים וגו׳. הֵם שֶׁנִּצְטַוּוּ, הֵם שֶׁקִּיְּמוּ׃

הוא משה ואהרן. הֵם בְּשִׁלּוּחוֹתָם וּבְצִדְקָתָם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף (מגילה י״א)׃

כ״ח וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ {ס}

ויהי ביום דבר וגו׳. מְחֻבָּר לַמִּקְרָא שֶׁלְּאַחֲרָיו׃

כ״ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ׃

וידבר ה׳. הוּא הַדִּבּוּר עַצְמוֹ הָאָמוּר לְמַעְלָה **בא דבר אל פרעה מלך מצרים**, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן כְּדֵי לְיַחֲסָם, חָזַר עָלָיו לְהַתְחִיל בּוֹ׃

אני ה׳. כְּדַאי אֲנִי לְשָׁלְחֲךָ וּלְקַיֵּם דִּבְרֵי שְׁלִיחוּתִי׃

ל׳ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה׃ {פ}

ויאמר משה לפני ה׳. הִיא הָאֲמִירָה שֶׁאָמַר לְמַעְלָה **הן בני ישראל לא שמעו אלי**, וְשָׁנָה הַכָּתוּב כָּאן, כֵּיוָן שֶׁהִפְסִיק הָעִנְיָן; וְכֵן הִיא הַשִּׁיטָה, כְּאָדָם הָאוֹמֵר ״נַחֲזֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת״׃

פרק ז׳

א׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְע�ֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ׃

נתתיך אלהים לפרעה. שׁוֹפֵט וְרוֹדֶה, לְרַדּוֹתוֹ בְּמַכּוֹת וְיִסּוּרִין׃

יהיה נביאך. כְּתַרְגּוּמוֹ — ״מְתַרְגְּמָנָךְ״. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נְבוּאָה אָדָם הַמַּכְרִיז וּמַשְׁמִיעַ לָעָם דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת, וְהוּא מִגְּזֵרַת ״נִיב שְׂפָתַיִם״ (ישעיהו נ״ז), ״נָוֹב חָכְמָה״ (משלי י׳), ״יַכִּיל מֵהִתְנַבּוֹת״ דִּשְׁמוּאֵל (א׳ י׳); וּבְלַעַז קוֹרְאִין לוֹ פרידיכ״ר׃

ב׳ אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃

אתה תדבר. פַּעַם אַחַת כָּל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת כְּפִי שֶׁשְּׁמַעְתּוֹ מִפִּי, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יַמְלִיצֶנּוּ וְיַטְעִימֶנּוּ בְּאָזְנֵי פַּרְעֹה׃

ג׳ וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ואני אקשה. מֵאַחַר שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס כְּנֶגְדִּי, וְגָלוּי לְפָנַי שֶׁאֵין נַחַת רוּחַ בָּאֻמּוֹת לָתֵת לֵב שָׁלֵם לָשׁוּב, טוֹב שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ, לְמַעַן הַרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי, וְתַכִּירוּ אוֹתָם אֶת גְּבוּרָתִי. וְכֵן מְדָתוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה, מֵביא פֻּרְעָנוּת עַל הָאֻמּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירְאוּ, שֶׁנֶּאֱ׳ ״הִכְרַתִּי גוֹיִם נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם … אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר״ (צפניה ג׳); וְאַעַפ״כְ בְּחָמֵשׁ מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא נֶאֱמַר וַיְחַזֵּק ה׳ אֶת לֵב פַּרְעֹה, אֶלָּא וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה (תנחומא)׃

ד׳ וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃

את ידי. יָד מַמָּשׁ, לְהַכּוֹת בָּהֶם׃

ה׳ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם׃

ו׳ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ׃

ז׳ וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה׃ {פ}

ח׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃

ט׳ כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין׃

מופת. אוֹת, לְהוֹדִיעַ שֶׁיֵּשׁ צָרוּךְ בְּמִי שֶׁשּׁוֹלֵחַ אֶתְכֶם׃

י׳ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין׃

לתנין. נָחָשׁ׃

י״א וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַּם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן׃

בלהטיהם. בְּלַחֲשֵׁיהוֹן; וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא; וְיֵשׁ לְדַמּוֹת לוֹ ״לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת״ (בראשית ג׳) – דּוֹמֶה שֶׁהִיא מִתְהַפֶּכֶת עַל יְדֵי לַחַשׁ׃

י״ב וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם׃

ויבלע מטה אהרן. מֵאַחַר שֶׁחָזַר וְנַעֲשָׂה מַטֶּה, בָּלַע אֶת כֻּלָּן (שבת צ״ד)׃

י״ג וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ {ס}

י״ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם׃

כבד. תַּרְגּוּמוֹ יַקִּיר וְלֹא אִתְיַקַּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ ״כִּי כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר״ (שמות י״ח)׃

ט״ו לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה־יֹצֵא הַמַּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ׃

הנה יצא המימה. לִנְקְבֵיהֶן; שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ וְאוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִנְקְבֵיהֶן, וּמַשְׁכִּים וְיוֹצֵא לַנִּילוּס וְעוֹשֶׂה שָׁם צְרָכָיו (תנחומא)׃

ט״ז וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה׃

עד כה. עַד הֵנָּה; וּמִדָּרְשׁוֹ: עַד שֶׁתִּשְׁמַע מִמֶּנִּי מַכַּת בְּכוֹרוֹת שֶׁאֶפְתַּח בָּהּ בְּ״כֹה״ אָמַר ה׳ כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה (שמות י״א:ד׳)׃

י״ז כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה | בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם׃

ונהפכו לדם. לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִים בְּמִצְרַיִם וְנִילוּס עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אֶת הָאָרֶץ וּמְצָרִים עוֹבְדִים לַנִּילוּס, לְפִיכָךְ הִלְקָה אֶת יְרָאָתָם וְאַתֶּ״ם הִלְקָה אוֹתָם (תנחומא):

י״ח וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר וְנָלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר׃ {ס}

ונלאו מצרים. לְבַקֵּשׁ רְפוּאָה לְמֵי הַיְאוֹר שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לִשְׁתּוֹת:

י״ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם | עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבָעֲצֵים וּבָאֲבָנִים׃

אמר אל אהרן. לְפִי שֶׁהַגֵּן הַיְאוֹר עַל מֹשֶׁה כְּשֶׁנִּשְׁלַךְ לְתוֹכוֹ, לְפִיכָךְ לֹא לָקָה עַל יָדוֹ לֹא בַדָּם וְלֹא בַצְּפַרְדְּעִים, וְלָקָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן (שמות רבה):

נהרתם. הֵם נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִים, כְּעֵין נְהָרוֹת שֶׁלָּנוּ:

יאריהם. הֵם בְּרֵכוֹת נְגָרִים, הָעֲשׂוּיוֹת בִּידֵי אָדָם מִשְּׁפַת הַנָּהָר לַשָּׂדוֹת, וְנִילוּס מֵימָיו מִתְבָּרְכִים וְעוֹלֶה דֶּרֶךְ הַיְאוֹרִים וּמַשְׁקֶה הַשָּׂדוֹת:

אגמיהם. קְבוּצַת מַיִם שֶׁאֵינָן נוֹבְעִין וְאֵין מוֹשְׁכִין, אֶלָּא עוֹמְדִין בְּמָקוֹם אֶחָד, וְקוֹרִין לוֹ אשטנ״ק:

בכל ארץ מצרים. אַף בַּמְּרְחָצָאוֹת וּבָאַמְבַּטָּאוֹת שֶׁבַּבָּתִּים:

ובעצים ובאבנים. מַיִם שֶׁבִּכְלֵי עֵץ וּבִכְלֵי אֶבֶן:

כ׳ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר | צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם׃

כ״א וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כ״ב וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃

בלטיהם. לַחַשׁ שֶׁאוֹמְרִין אוֹתוֹ בַּלָּט וּבַחֲשַׁאי; וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, ״בְּלָטֵיהֶם״ מַעֲשֶׂה שֵׁדִים, ״בְּלַהֲטֵיהֶם״ מַעֲשֶׂה כְּשָׁפִים (סנהדרין ס״ז):

ויחזק לב פרעה. לוֹמַר עַל יְדֵי מְכַשְּׁפוּת אַתֶּם מַכְנִיסִים לָעֲפָרִים״, עִיר שֶׁכֻּלָּהּ תֶּבֶן, אַף אַתֶּם מְבִיאִין מְכַשְּׁפוּת לְמִצְרַיִם שֶׁכֻּלָּהּ כְּשָׁפִים:

כ״ג וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת׃

גם לזאת. לְמוֹפֵת הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהְפַּךְ לְתַנִּין, וְלֹא לָזֶה שֶׁל דָּם:

כ״ד וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מִמֵּימֵי הַיְאֹר׃

כ״ה וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה אֶת־הַיְאֹר׃ {פ}

וימלא. מִנַּיִן **שבעת ימים**, שֶׁלֹּא שָׁב הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ, וּג׳ חֲלָקִים הָיָה מֵעִיד וּמַתְרֶה בָּהֶם (תנחומא):

כ״ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃

כ״ז וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים׃

ואם מאן אתה. וְאִם סָרְבָן אַתָּה: **מאן.** כְּמוֹ מְמָאֵן, מְסָרֵב, אֶלָּא כִּנּוּי הָאָדָם עַל שֵׁם הַמִּפְעָל, כְּמוֹ ״שָׁלוֹ״ (איוב ט״ז), ״שָׁקֹט״ (שופטים י״ח), ״סַר וְזָעֵף״ (מלכים א כ׳):

נגף את כל גבולך. מַכָּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן מַגֵּפָה אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה, וְכֵן ״וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה״ (שמות כ״א), אֵינוֹ לְשׁוֹן מִיתָה, וְכֵן ״וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם״ (ירמיהו י״ג), ״פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ״ (תהילים צ״א), ״וּלְאֶבֶן נֶגֶף״ (ישעיהו ח׳):

כ״ח וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרֹתֶיךָ׃

ועלו. מִן הַיְאוֹר׃

בביתך. וְאַחַר כָּךְ **בבית עבדיך.** הוּא הִתְחִיל בָּעֶצָּה תְּחִלָּה, ״וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ״ (שמות א׳), וּמִמֶּנּוּ הִתְחִילָה הַפַּרְעָנוּת׃

כ״ט וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְפַרְדְּעִים׃

ובכה ובעמך. בְּתוֹךְ מְעֵיהֶם נִכְנָסִין וּמְקַרְקְרִין (סוטה י״א)׃

פרק ח׳

א׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ב׳ וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ותעל הצפרדע. צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה וְהָיוּ מַכִּין אוֹתָהּ וְהִיא מַתֶּזֶת נְחִילִים נְחִילִים, זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ (סנהדרין ס״ז). וּפְשׁוּטוֹ יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרוּץ הַצְּפַרְדְּעִים קוֹרֵא לְשׁוֹן יְחִידוּת; וְכֵן וַתְּהִי הַכִּנָּם – הָרְחִישָׁה, פדולייר״א בְּלַעַז, וְאַף **ותעל הצפרדע** – גרינולייר״א בְּלַעַז׃

ג׳ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

ד׳ וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה׃

ה׳ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי | אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃

התפאר עלי. כְּמוֹ ״הֵיטִיבָה הַגֶּרֶן עַל הַחֹצֵב בּוֹ״ (ישעיהו י׳) – מִשְׁתַּבֵּחַ לוֹמַר אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ, ונטי״ר בְּלַעַז. וְכֵן הִתְפָּאֵר עָלַי – הִשְׁתַּבֵּחַ לְהִתְחַכֵּם וְלִשְׁאֹל דָּבָר גָּדוֹל, וְלוֹמַר שֶׁלֹּא אוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ׃

למתי אעתיר לך. אֶת אֲשֶׁר אַעְתִּיר לְךָ הַיּוֹם עַל הַכָּרַתַת הַצְּפַרְדְּעִים, לְמָתַי תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ? וְתִרְאֶה אִם אַשְׁלִים דְּבָרִי לַמּוֹעֵד שֶׁתִּקְבַּע לִי. אִלּוּ נֶאֱמַר ״מָתַי״ אַעְתִּיר, הָיָה מַשְׁמָע מָתַי אֶתְפַּלֵּל, עַכְשָׁו שֶׁנֶּאֱמַר ״לְמָתַי״, מַשְׁמָע אֲנִי הַיּוֹם אֶתְפַּלֵּל עָלֶיךָ, שֶׁיִּכָּרְתוּ הַצְּפַרְדְּעִים לִזְמַן שֶׁתִּקְבַּע עָלַי; אֱמֹר לְאֵיזֶה יוֹם תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ: **אעתיר, העתירו, והעתרתי.** וְלֹא נֶאֱמַר אֶעְתַּר, עְתָרוּ, וְעָתַרְתִּי, מִפְּנֵי שֶׁכָּל לְשׁוֹן עתר הַרְבּוֹת פֶּלֶל הוּא, וְכַאֲשֶׁר יֹאמַר אַרְבֶּה, הִרְבּוּ, וְהִרְבֵּיתִי, לְשׁוֹן מַפְעִיל, כָּךְ יֹאמַר אַעְתִּיר, הַעְתִּירוּ, וַהַעְתַּרְתִּי דְּבָרִים; וְאָב לְכֻלָּם ״וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם״ (יחזקאל ל״ה) – הִרְבֵּיתֶם׃

ו׳ וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

ויאמר למחר. הִתְפַּלֵּל הַיּוֹם, שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר׃

ז׳ וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃

ח׳ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה׃

ויצא, ויצעק. מְיֻד, שֶׁיִּכָּרְתוּ לְמָחָר׃

ט׳ וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת׃

י׳ וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם חֳמָרִם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ׃

חמרם חמרם. צְבוּרִים צְבוּרִים, כְּתַרְגּוּמוֹ, דְּגוֹרִין – גַּלִּין׃

י״א וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ {ס}

והכבד את לבו. לְשׁוֹן פָּעוֹל הוּא, כְּמוֹ ״הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ״ (בראשית י״ב), וְכֵן ״וְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב״ (מלכים ב ג׳:כ״ד), ״וְשָׁאוֹל לוֹ בֵּאלֹהִים״ (שמואל א כ״ב:י״ג), ״הַכֵּה וּפְצֹעַ״ (מלכים א כ׳)׃

כאשר דבר ה׳. וְהֵיכָן דִּבֶּר? וְלֹא יִשָּׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה:

י״ב **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

אמר אל אהרן. לֹא הָיָה הֶעָפָר כְּדַאי לִלְקוֹת עַ״י מֹשֶׁה, לְפִי שֶׁהֵגֵן עָלָיו כְּשֶׁהָרַג אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל, וְלָקָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן (שמות רבה):

י״ג **וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

ותהי הכנם. הָרְחִישָׁה, פדולי״א בְּלַעַז:

י״ד **וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכָלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:**

להוציא את הכנים. לְבָרֹאתָם וּלְהוֹצִיאָם מִמָּקוֹם אַחֵר:

ולא יכלו. שֶׁאֵין הַשֵּׁד שׁוֹלֵט עַל בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכַּשְּׁעוֹרָה (סנהדרין ס״ז):

ט״ו **וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: {ס}**

אצבע אלהים הוא. מַכָּה זוֹ אֵינָהּ עַל יְדֵי כְּשָׁפִים, מֵאֵת הַמָּקוֹם הִיא (שמות רבה):

כאשר דבר ה׳. וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה:

ט״ז **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:**

י״ז **כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הֶעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ:**

משליח בך. מְגֻרֶה בְּךָ, וְכֵן ״וְשֶׁן בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם״ (דברים ל״ב), לְשׁוֹן שִׁפּוּי, אינציט״ר בְּלַעַז:

את הערב. כָּל מִינֵי הַחַיּוֹת רָעוֹת וּנְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בְּעִרְבּוּבְיָא, וְהָיוּ מַשְׁחִיתִים בָּהֶם; וְיֵשׁ טַעַם בַּדָּבָר בָּאגַּדָה בְּכָל מַכָּה וּמַכָּה לָמָּה זוֹ וְלָמָּה זוֹ; בְּטַכְסִיסֵי מִלְחֲמוֹת מְלָכִים בָּא עֲלֵיהֶם, כְּסֵדֶר מַלְכוּת כְּשֶׁצָּרָה עַל עִיר, בַּתְּחִלָּה מְקַלְקֵל מַעְיְנוֹתֶיהָ, וְאַחַר כָּךְ תּוֹקְעִין עֲלֵיהֶם וּמְרִיעִין בַּשּׁוֹפָרוֹת לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם, וְכֵן הַצְּפַרְדְּעִים מְקַרְקְרִים וְהוֹמִים וְכוּ׳, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (פ׳ בא):

י״ח **וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:**

והפליתי. וְהִפְרַשְׁתִּי, וְכֵן ״וְהִפְלָה ה׳״ (שמות ט׳), וְכֵן ״לֹא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ״ (דברים ל׳) — לֹא מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת הִיא מִמְּךָ:

למען תדע כי אני ה׳ בקרב הארץ. אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם גְּזֵרָתִי מִתְקַיֶּמֶת בַּתַּחְתּוֹנִים:

י״ט **וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה:**

ושמתי פדת. שֶׁיַּבְדִּיל בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ:

כ׳ **וַיַּעַשׂ יְהוָה־כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב:**

תשחת הארץ. נִשְׁחֶתֶת הָאָרֶץ, אִתְחַבָּלַת אַרְעָא:

כ״א **וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ:**

זבחו לאלהיכם בארץ. בִּמְקוֹמְכֶם וְלֹא תֵּלְכוּ בַּמִּדְבָּר:

כ״ב **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ:**

תועבת מצרים. יִרְאַת מִצְרַיִם, כְּמוֹ ״וּלְמִלְכֹּם תּוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן״ (מלכים ב כ״ג:י״ג), וְאֶצֶל יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא אוֹתָהּ תּוֹעֵבָה; וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּלָשׁוֹן אַחֵר,

תועבת מצרים, דָּבָר שֶׁנָּאוּי הוּא לְמִצְרַיִם וְבִיחָה שֶׁאָנוּ זוֹבְחִים, שֶׁהֲרֵי יִרְאָתָם אָנוּ זוֹבְחִים:

ולא יסקלנו. בְּתִמְיָה:

כ״ג דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֵלֵינוּ׃

כ״ד וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְתֵּק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי׃

כ״ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה׃

התל. כְּמוֹ לְהָתֵל׃

כ״ו וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃

ויעתר אל ה׳. נִתְאַמֵּץ בִּתְפִלָּה, וְכֵן אִם בָּא לוֹמַר וַיִּעְתִּיר, הָיָה יָכוֹל לוֹמַר, וּמַשְׁמָע וַיִּרְבֶּה בִּתְפִלָּה, וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר בִּלְשׁוֹן וַיִּפְעַל, מַשְׁמָע וַיִּרְבֶּה לְהִתְפַּלֵּל׃

כ״ז וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד׃

ויסר הערב. וְלֹא מֵתוּ כְּמוֹ שֶׁמֵּתוּ הַצְפַרְדְּעִים, שֶׁאִם מֵתוּ הָיָה לָהֶם הֲנָאָה בְּעוֹרוֹתָם (תנחומא)׃

כ״ח וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ {פ}

פרק ט׳

א׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֵנִי׃

ב׳ כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם׃

מחזיק בם. אוֹחֵז בָּם, כְּמוֹ ״וְהֶחֱזִיקָה בְּמַכֵּשָׁיו״ (דברים כ״ה)׃

ג׳ הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד׃

הנה יד ה׳ הויה. לְשׁוֹן הֹוֶה, כִּי כֵן יֹאמַר בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה עַל שֶׁעָבַר הָיְתָה, וְעַל הֶעָתִיד תִּהְיֶה, וְעַל הָעוֹמֵד הוֹיָה, כְּמוֹ עוֹשָׂה, רוֹצָה, רוֹעָה׃

ד׳ וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר׃

והפלה. וְהִבְדִּיל׃

ה׳ וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ׃

ו׳ וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד׃

ז׳ וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ {פ}

ח׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וְזָרְקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה׃

מלא חפניכם. יְלוּינִי״שׁ בְּלַעַז׃

פיח כבשן. דָּבָר הַנִּפָּח מִן הַגְּחָלִים עֲמוּמִים הַנִּשְׂרָפִים בַּכִּבְשָׁן, וּבְלַעַז אולב״ש׃

פיח. לְשׁוֹן הַפָּחָה, שֶׁהָרוּחַ מְפִיחָן וּמַפְרִיחָן׃

וזרקו משה. וְכָל דָּבָר הַנִּזְרָק בְּכֹחַ, אֵינוֹ נִזְרָק אֶלָּא בְּיַד אַחַת, חֲרֵי נִסִּים הַרְבֵּה – אֶחָד שֶׁהֶחֱזִיק קֶמְצוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מְלֹא חָפְנַיִם שֶׁלּוֹ וְשֶׁל אַהֲרֹן, וְאֶחָד שֶׁהָלַךְ הָאָבָק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם (תנחומא)׃

ט וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אַבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

לשחין פרח אבעבעת. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשִׁיחָנָא סָגֵי אֲבַעְבּוּעִין, שֶׁעַל יָדוֹ צוֹמְחִין בָּהֶן בּוּעוֹת׃

שחין. לְשׁוֹן חֲמִימוּת; וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, "שָׁנָה שְׁחוּנָה" (יומא נ"ג)׃

י וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אַבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃

באדם ובבהמה. וְאִם תֹּאמַר מַאַיִן הָיוּ לָהֶם הַבְּהֵמוֹת, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם? לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרָה אֶלָּא עַל אוֹתָן שֶׁבַּשָּׂדוֹת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, וְהַיְרֵא אֶת דְּבַר ה' הִכְנִיס אֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים, כֵּן שְׁנוּיָה בְּמְכִילְתָּא אֵצֶל "וַיַּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר" (שמות י"ד)׃

י"א וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם׃

י"ב וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה׃ {ס}

י"ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃

י"ד כִּי | בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃

את כל מגפתי. לָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁמַּכַּת בְּכוֹרוֹת שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמַּכּוֹת׃

ט"ו כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדֶּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ׃

כי עתה שלחתי את ידי וגו'. כִּי אִלּוּ רָצִיתִי, כְּשֶׁהָיְתָה יָדִי בְּמִקְנְךָ שֶׁהִכֵּיתִים בַּדֶּבֶר, שְׁלַחְתִּיהָ וְהִכֵּיתִי **אותך ואת עמך** עִם הַבְּהֵמוֹת, **ותכחד מן הארץ**, אֲבָל **בעבור זאת העמדתיך וגו'**׃

ט"ז וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃

י"ז עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם׃

עודך מסתולל בעמי. כְּתַרְגּוּמוֹ, כְּבִישַׁת בֵּהּ בְּעַמִּי, וְהוּא מִגְּזֶרֶת מְסִלָּה, דִּמְתַרְגְּמִינָן אַרַח כְּבִישָׁא, וּבְלַעַז קלקי"ר; וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי בְּסוֹף וַיְהִי מִקֵּץ, כָּל תֵּבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ סמ"ך וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן מִתְפַּעֵל, נוֹתֵן הַתָּי"ו שֶׁל שִׁמּוּשׁ בְּאֶמְצַע אוֹתִיּוֹת שֶׁל עִקָּר, כְּגוֹן זוֹ, וּכְגוֹן "וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגָב" (קה' י"ב), מִגְּזֶרֶת סבל, "כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ" (במדבר ט"ז), מִגְּזֶרֶת נָגִיד וְשָׂר, "מִשְׁתַּכֵּל חֲרִית" (דניאל ז')׃

י"ח הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה׃

כעת מחר. כָּעֵת הַזֹּאת לְמָחָר; שָׂרַט לוֹ שְׁרִיטָה בַּכֹּתֶל – לְמָחָר כְּשֶׁתַּגִּיעַ חַמָּה לְכָאן, יֵרֵד הַבָּרָד׃

הוסדה. שֶׁנִּתְיַסְּדָה; וְכָל תֵּבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ יו"ד, כְּגוֹן יסד, ילד, ידע, יסר, כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת, תָּבֹא הַוָּי"ו בְּמָקוֹם הַיּוֹ"ד, כְּמוֹ הִוָּסְדָה, הִוָּלְדָה (הושע ב'), וַיִּוָּדַע, "וַיִּוָּלֶד לְיוֹסֵף" (בראשית מ"ו), "בִּדְבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד" (משלי כ"ט)׃

י"ט וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ׃

שלח העז. כְּתַרְגּוּמוֹ, שְׁלַח כְּנוֹשׁ, וְכֵן "יוֹשְׁבֵי הַגְּבִים הֵעִיזוּ" (ישעיה י'), "הָעִזוּ בְּנֵי בִנְיָמִן" (ירמיה ו')׃

ולא יאסף הביתה. לְשׁוֹן הַכְנָסָה הוּא׃

כ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים׃

הניס. הִבְרִיחַ׃

כ"א וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃ {פ}

כ״ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

על השמים. לְצַד הַשָּׁמַיִם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הִגְבִּיהוֹ הַקָּבָ״ה לְמֹשֶׁה לְמַעְלָה מִן הַשָּׁמַיִם׃

כ״ג וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ אֵשׁ אַרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כ״ד וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי׃

מתלקחת בתוך הברד. נֵס בְּתוֹךְ נֵס, הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מִעֹרָבִין, וְהַבָּרָד מַיִם הוּא, וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם׃

כ״ה וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר׃

כ״ו רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד׃

כ״ז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים׃

כ״ח הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד׃

ורב. דַּי לוֹ בְּמַה שֶׁהוֹרִיד כְּבָר׃

כ״ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ׃

כצאתי את העיר. מִן הָעִיר, אֲבָל בְּתוֹךְ הָעִיר לֹא הִתְפַּלֵּל לְפִי שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה גְּלוּלִים (שמות רבה)׃

ל׳ וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים׃

טרם תיראון. עֲדַיִן לֹא תִירְאוּן; וְכֵן כָּל טֶרֶם שֶׁבְּמִקְרָא ״עֲדַיִן לֹא״ הוּא, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֹדֶם, ״טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ״ (בראשית י״ט) – עַד לָא שְׁכִיבוּ, ״טֶרֶם יִצְמָח״ (שם ב׳) – עַד לָא צְמַח. אַף זֶה כֵּן הוּא – יָדַעְתִּי כִּי עֲדַיִן אֵינְכֶם יְרֵאִים, וּמִשֶּׁתִּהְיֶה הָרְוָחָה תַּעַמְדוּ בְּקִלְקוּלְכֶם׃

ל״א וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל׃

והפשתה והשערה נכתה. נִשְׁבְּרָה, לְשׁוֹן ״פַּרְעֹה נְכֵה״ (מלכים ב כ״ג), ״נְכָאִים״ (ישעיהו ט״ז), וְכֵן לֹא נָכוּ; וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן הַכָּאָה, שֶׁאֵין נו״ן בְּמָקוֹם ה״א לְפָרֵשׁ נֻכָּתָה כְּמוֹ הֻכָּתָה, נָכוּ כְּמוֹ הֻכּוּ, אֶלָּא הַנּו״ן שֹׁרֶשׁ בַּתְּבָה וַהֲרֵי הוּא מִגְזֶרֶת ״וְשֻׁפּוּ עַצְמוֹתָיו״ (איוב ל״ג)׃

כי השערה אביב. כְּבָר בִּכְּרָה וְעוֹמֶדֶת בְּקֻשְׁיָהּ, וְנִשְׁתַּבְּרוּ וְנָפְלוּ, וְכֵן הַפִּשְׁתָּה גְּדֵלָה כְּבָר, וְהַקֻּשָּׁה לַעֲמֹד בְּגִבְעוֹלֶיהָ׃

השערה אביב. עֻמְדָה בְּאָבִיהָ, לְשׁוֹן ״בְּאִבֵּי הַנָּחַל״ (שיר ו׳)׃

ל״ב וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אִפִלֹת הֵנָּה׃

כי אפילת הנה. מְאֻחָרוֹת, וַעֲדַיִן הָיוּ רַכּוֹת וְיכוֹלוֹת לַעֲמֹד בִּפְנֵי קֻשָּׁה; וְאַע״פ שֶׁנֶּאֱמַר ״וְאֵת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד״, יֵשׁ לְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בַּעֲשָׂבִים הָעוֹמְדִים בְּקִלְחָם, הָרְאוּיִם לִלְקוֹת בַּבָּרָד. וּבְמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא יֵשׁ מֵרִבּוֹתֵינוּ שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל זֹאת, וְדָרְשׁוּ **כי אפילת**, פְּלָאֵי פְּלָאוֹת נַעֲשׂוּ לָהֶם שֶׁלֹּא לָקוּ׃

ל״ג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה׃

לא נתך. לֹא הִגִּיעַ, וְאַף אוֹתָן שֶׁהָיוּ בָּאֲוִיר לֹא הִגִּיעוּ לָאָרֶץ; וְדוֹמֶה לוֹ: ״וַתִּתַּךְ עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבוּעָה״ (דניאל ט׳) דְּעָזְרָא – וַתַּגִּיעַ עָלֵינוּ. וּמְנַחֵם בֶּן סָרוּק חִבְּרוֹ בְּחֶלֶק ״כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף״ (יחזקאל כ״ב), לְשׁוֹן יְצִיקַת מַתֶּכֶת, וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרָיו, כְּתַרְגּוּמוֹ וְיָצַק – וְאַתִּיךְ, לְצֶקֶת – לְאַתָּכָא. אַף זֶה לֹא נִתַּךְ לָאָרֶץ – לֹא הוּצַק לָאָרֶץ׃

ל״ד וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו׃

ל״ה וַיְחַזֵּק֙ לֵ֣ב פַּרְעֹ֔ה וְלֹ֥א שִׁלַּ֖ח אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל כַּאֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֔ר יְהוָ֖ה בְּיַד־מֹשֶׁ֥ה׃ {פ}